

תכנית הלימודים לכיתה ב - הקניית מיומנויות בלימוד

פרק א – מבוא כללי

**"כי אם בתורת ה' חפצו
 ובתורתו יהגה יומם ולילה"**

"מתחילה היא נקראת תורת ה', ומשעמל בה היא נעשית תורת"

(תהלים פרק א פס' ב, ורשי"י)

עיקרו של הלימוד בבית הספר היסודי הוא העברת מסורת ישראל סבא מדור לדור. במסגרת זו מוקדשות שעות רבות ללימוד ספרי תורה ונביאים. שלש מטרות ללימוד זה:

1. הקניית האהבה לתורה
2. הקניית התוכן של התנ"ך - ידיעות והערכים
3. הקניית היכולת ללמוד

פרק זה עוסק במטרה השלישית בתוכנית הלימודים – הקניית היכולת ללמוד בספר באופן עצמאי, לגדל לומד ששערי הלימוד פתוחים בפניו. אנו נדרשים להתחיל ולהניח את היסודות לכך כבר בבית הספר היסודי על מנת שהתלמיד יגיע בבגרותו למטרה זו. עלינו להרגיל את התלמידים בצורה מובנית מגיל צעיר, בפיתוח יכולות הלימוד בתורה, שהם חלק מפיתוח הרצון והיכולת להמשיך וללמוד תורה. "לא ימוש ספר התורה הזה מפוך והגית בו יומם ולילה!"

רשימת המיומנויות הנדרשות בבית הספר היסודי, לפי כיתות:

כיתה	מיומנויות הקניה	מיומנויות ממשיכה [תרגול]
ב	קריאה מדויקת התמצאות + שמות פרשות	
ג	ביאורי מילים איתור פרטים - ציטוט	קריאה מדויקת התמצאות + שמות פרשות
ד	איתור פרטים - ציטוט/שכתוב פירוש רש"י - יסודות	ביאורי מילים
ה	פירוש רש"י – מתקדם זיהוי נושא	ציטוט/שכתוב פירוש רש"י – יסודות
ו	השוואה	זיהוי נושא פירוש רש"י - מתקדם
	מבחן מסכם	

עקרונות כלליים בהקניית מיומנות:

בכל יחידה ישנם פרטים רבים בהן אפשר לתרגל מיומנות. על המורה לוודא כי נשמר יחס נכון בין העיסוק בתוכן – (ידע וערכים) לבין העיסוק במיומנות. לימוד המיומנות נלווה לשיעור ומשרת את הקניית התוכן, ולא ההפך.

על מנת לשמר יחס זה כדאי לשים לב לשלשה דברים:

1. חלוקת הזמן - אין להכביד או להעמיס בהקניית מיומנות. זהו חלק נלווה לשיעור. אין להפוך את העיסוק במיומנות לעיקר. תרגול המיומנות הוא חשוב מאד, ויש לתת לו את המקום כשם שנותנים מקום למרכיבים האחרים בלימוד: פיתוח הערכים, המחשה, הפעלה, וכו'.
2. בחירת הפרטים – בכל יחידה ניתן לבחור פרטים רבים שבאמצעותם נתרגל מיומנות. חשוב להשתדל לבחור פרט משמעותי בלימוד, שהעיסוק בו הוא חוליה המסייעת להבנת התוכן המרכזי.
3. הקפדה על רמה מתאימה - תמיד נבחר להקנות מיומנות באמצעות משימה המתאימה לרמת התלמיד. מתן משימה מעבר לרמת התלמיד תלאה את התלמיד ותעכב את הלימוד. מתן משימה הנמוכה מרמת התלמיד איננה מפתחת יכולת.

פרק ב – הקניית מיומנויות בכיתה ב

1. קריאה מדויקת מוטעמת ומונגנת

"הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס ...רב דימי מנהרדעא אמר: מותבינן דדייק ולא גריס, שבשתא - כיון דעל על.."

(תרגום: שני מלמדי תינוקות - אחד מרבה בגירסת הלימוד ואינו מדויק בה, ואחד מדויק בגירסתו אך אינו מרבה בה..רב דימי מנהרדעא אמר - מושיבים את המלמד שמדויק בגרסא שהרי שיבוש - כיוון שמשתרש קשה להוציא)

(בבלי, בבא בתרא כא.)

הקדמה

מסורת ישראל היא ללמד את הילדים לקרוא בתורה בצורה מדויקת.

אינה דומה הקריאה בתורה לאף קריאה אחרת, שהרי לכל אות ותג שבתורה יש משמעות. חכמי ישראל הקדמונים נקראו "סופרים" - שהיו סופרים ומדקדקים בכל אות שבתורה - איזו יתרה ואיזו חסרה. את מפעלם המשיכו "חכמי המסורה" אשר דקדקו בהעברת מסורת הכתיבה והקריאה של כל מילה ואות - כיצד הן נהגות, צורות כתיבה מיוחדות וכדו'.

עצם המשמעות שאנו נותנים לכל אות בתורה יוצרת משמעות וכבוד בעת העיסוק במשמעות מצווה המופיעה בתורה.

הקריאה בתורה היא חלק ממסורת ההופכת את הילד לחלק משרשרת העברת המורשת מדור דור. הדיוק בקריאה מתחיל בהקניית הגירסה בגיל צעיר, ומי שמרגיל את התלמידים בכך הם המורים בבתי הספר. הקריאה בתורה היא מצוה שבציבור, והחל מגיל החיוב במצוות נדרש כל יהודי מישראל לקרוא בפסוקים ובסידור, ביחיד ובפומבי.

כדי להרגיל את התלמידים לקריאה מדויקת עלינו לקיים דפוסי קריאה בכיתה. ההרגל נרכש על ידי קריאה נכונה מתוך הספר, בצורה עקבית, ומתוך תשומת לב. התפתחות הקריאה המדויקת נעשית במקביל להתפתחות הבנת הנקרא. הקורא המתחיל אינו מסוגל לפסק ולקרוא באינטונציה מתאימה. מי שמרגיל בקריאה הנכונה הוא המורה – בקריאתו שלו (שאחריה חוזרים הילדים), בהפניית תשומת לב לדיוק בניקוד או לצורות מיוחדות, וכן במתן משוב לקריאת התלמידים. קריאה מדויקת הכרחית להבנה, במיוחד בלימוד התורה בגלל שפת התורה הייחודית, אשר שונה לא פעם בצורותיה, הטייתיה ומשמעויותיה משפת היום-יום. קורא יעיל, המפיק משמעות מן הנקרא, מסוגל לפסק את הנקרא ולקרוא באינטונציה מתאימה.

1. קריאה מדויקת מונגנת ומוטעמת

א. ברמת המילה:

- דיוק בעיצורים ובתנועות; התלמיד קורא מילים באופן מדויק (כולל מילות תפל)
- הכרת אותיות שימוש - ו"ו היפוך, ו"ו חיבור
- ה"א השאלה/ ה"א המגמה

ב. ברמת הפסוק:

- פיסוק על-פי הטעמים המפסיקים העיקריים (אתנחתא וסוף פסוק)
- הנגנה-אינטונציה

הדיוק

החל מראשית הלימוד בכיתה א המורה הוא שקורא את הפסוקים בצורה מדויקת, והתלמידים חוזרים אחריו. יש להתמיד בהרגל זה בכל הכיתות. בכיתה ב מצופה מהתלמיד להתחיל לדייק בעצמו בקריאת מילים פשוטות מפסוק, תוך התייחסות לעיצורים ולתנועות. המורה יוכל לשתף את התלמידים בקריאת חלקים פשוטים בתוך הפסוקים.

לדוגמה

בראשית פרק מ: המורה משתף את התלמידים בקריאת חלקי הפסוקים הקלים יותר: "וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמֵר", "וְכֹס פְּרֵעָה בְּיָדֵי וְאָקַח אֶת הָעֵבְרִים" ואילו את הצורות המיוחדות יותר בפרק המורה יקרא בעצמו: "יֵשָׁא פְּרֵעָה אֶת רֹאשָׁהּ וְהִשִּׁיבָהּ עַל פְּנֵיהָ", "כִּי גָנַב גְּנָבְתִי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים". ניתן לעשות זאת בכל פרק שהמורה יבחר.

ישנם מקומות שההטעמה משנה את משמעות המילה. המורה יבחר מקומות כאלו על מנת להסב את תשומת לב התלמידים לצורך לדייק גם בהטעמת המילה.

דוגמה

בראשית טו - יא

"וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם"

(מלשון נשב, כמו רוח מנשבת, "משיב הרוח")

לעומת - בראשית כ פסוק יד

"וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֶאֱן וּבָקָר וְעֶבְדִים וְשִׁפְחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ"

(מלשון שוב = להשיב, להחזיר)

הפיסוק

תלמידים הקוראים בקביעות בטעמי המקרא מורגלים בפיסוק על פי הטעמים, אולם גם אלו שאינם רגילים בכך צריכים להכיר ולהשתמש בטעמים המפסיקים המרכזיים: סוף פסוק ואתנחתא. דוגמה לחלוקה לפי אתנחתא וסוף פסוק:

» וַיִּגְדַּל הָאֵישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי- גִדַּל מְאֹד: יד וַיְהִי- לוֹ מִקְנֵה- צֶאֱן וּמִקְנֵה בָקָר וְעֶבְדָּה רַבָּה |

וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: | (בראשית טו, יג)

המורה יבקש מהתלמיד לקרוא ולשהות לאחר אתנחתא וסוף פסוק.

ההנגנה

הנגנה (אינטונציה) נכונה של מילים (בנימה של תמיהה, תוכחה וכדו') תורמת להבנת הפסוקים ומוסיפה להם פן חווייתי. ככלל, איננו מצפים מתלמידים בכיתות הצעירות להגיע בכוחות עצמם להנגנה נכונה של פסוקים, אלא המורה הוא שקורא בצורה מונגנת והתלמידים מתרגלים לסגנון זה. בפסוקים בהם ההנגנה בולטת המורה ישתף את התלמידים בקריאת הפסוקים בהנגנה.

לדוגמה- בראשית יח, ט

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו:

אֵיךְ שָׂרָה אִשְׁתְּךָ?

וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בָאֵל.

המורה יקרא את הפסוק במנגינה של שאלה ותשובה ואח"כ יבקש מהתלמידים לקרוא מהחומש במנגינה דומה.

אפשר להציע לקרוא את הפסוקים עם חלוקת תפקידים לקוראים השונים.

בהמשך הלימוד, בכיתות ה-ו, יוכל המורה לתת לתלמידים להתנסות עצמאית בהנגנה במקומות בהם הפסוק מובן וההנגנה מובהקת. לדוגמה:

(כח) וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן וַתֹּאמֶר לְבַלְעָם:

מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים?

(כט) ויאמר בלעם לאתון:

כי התעללתי בי! לו יש חרב בידו כי עתה הרגתי!

(ל) ותאמר האתון אל בלעם:

הלא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה!

ההספן הספנתי לעשות לך לה?!

ויאמר: לא.

(במדבר כ"ב)

המורה יבקש מהתלמידים לקרוא לבדם את הפסוקים לפני הקריאה הכללית בכיתה ולחשוב כיצד יקראו את הפסוקים בהנגנה נכונה (שאלה, תשובה).

הכרת אותיות השימוש

מצופה מן התלמיד להכיר את:

וי"ו היפוך (נקראת בפתח).

"**ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'.**" (בראשית פרק כו)

לעומת-

וי"ו החיבור (נקראת בשווא):

"**וינאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר השקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה.**" (בראשית פרק כ"ט)

(אין צורך להרחיב עם התלמידים בהסבר המושג וי"ו היפוך, משום שהתלמידים מבינים גם כך שמדובר על העבר ודווקא ההסבר יכול לבלבל אותם.. יש להקפיד על קריאתה הנכונה של האות וי"ו המנוקדת בפתח. זוהי הצורה שבה התורה מספרת על הדברים שהיו)

דוגמה - הבדלי ניקוד וי"ו החיבור וי"ו היפוך באותו הפסוק:

כא ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך: ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים

(ברמת הקריאה - המורה יתן ביטוי להבדלי הניקוד בקריאה נכונה. אין צורך להסביר לתלמידים את ההבדל הדקדוקי בין האותיות)

ה"א השאלה:

"**ויאמר להם הידעתם את לכן בן נחור ויאמרו ידענו:**"

"**ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן**" (בראשית פרק כ"ט)

ה"א המגמה:

ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען

וְהָיָה רָעַב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲכָרֶם מִצְרֵימָה לְגֹר שָׁם (בראשית פרק י"ב)

כ"ף הדמיון:

ועתה שְׁנֵי בְּנֵי הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלַיךְ מִצְרֵימָה לִּי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּי אֲרֹאֲבֶנּוּ וְשָׁמְעוּן יִהְיוּ לִי (בראשית פרק מ"ח)

1.1. הערכת הקריאה המדויקת

המבדק כדי לדעת את רמת השליטה של כל תלמיד ותלמיד יש להיערך למפגש אישי בין המורה לתלמיד לצורך האזנה של המורה לקריאה של התלמיד. המפגש בין המורה לתלמיד צריך להיעשות באופן יחידני. על מנת להימנע מפגיעה בתלמיד בזמן הקריאה הפומבית. יש להסביר לתלמידים שמטרת המפגש היא לוודא שהתלמידים קוראים במדויק את פסוקי החומש ולא למטרות הערכה לצורך ציון.

המבדק יתקיים פעמיים בשנה וכך תינתן לנו אפשרות לראות את ההתקדמות של התלמיד. אפשר גם לתת לתלמידים את אותה המשימה באופן שבו יקליטו את עצמם וישלחו את ההקלטה למורה. המורה תאזין ותתעד את ההערות בדף הרישום.

בחירת הפסוקים יש לבחור כחמישה פסוקים מתוך הפרק הנלמד בכיתה. מומלץ לבחור פסוקים מתחילת פרשה (לדוגמה, פעם מפרשת חיי שרה ופעם מפרשת ויגש).

הנחיות לתלמיד 'עליך לקרוא בקול את פסוקים (לציין במדויק לו פסוקים) בקצב המתאים לך' **דף הרישום** - הדף יכלול: תאריך, תוכן הפסוקים עצמם, טבלה למיפוי השגיאות ומקום להערות כלליות. לצורך הכנת דף הרישום ניתן להיעזר באתר האינטרנט [מכון ממרא](#). **תיעוד** מהלך הקריאה- יש לתעד את איכות הקריאה על גבי דף הרישום ולציין:

- סימון "v" מעל מילים שהתלמיד קרא כהלכה.

- סימון X מעל כל מילה שהתלמיד קרא באופן שגוי, ורישום מדויק של אופן הקריאה.

- מחיקת בקו של מילים שהתלמיד השמיט.

- במידה והתלמיד תיקן את עצמו, יש לסמן "v" ליד ה X.

הערות כלליות בסיום המפגש יש לציין הערות מיוחדות כלליות [מוטיבציה, רמת שיתוף-פעולה, רציפות וכדו'] ולסכם את הנתונים בטבלה.

2. בקיאות והתמצאות כללית

הקדמה

לבקיאות ולהתמצאות של התלמיד בחומש - מספר מטרות: ראשית, ההתמצאות הטכנית (על פי פרק ופסוק) מאפשרת לתלמיד לפתוח את החומש המקום הנכון ולהתחיל בלמידה.

שנית, קיומו של סדר ורצף תכנים בחומש מסייעת להבנת הפסוקים.

ובנוסף, הבנת סדר ורצף מאפשרים זכרון טוב יותר של הנלמד.

התלמידים ילמדו התלמידים כיצד להתמצא בחומש באופן טכני, ולפתוח בפרק ובפסוק, או בפרשה הנכונה, בחומש הנלמד. כמו כן, התלמידים צריכים להכיר את סדר הפרשות בחומש הנלמד. בהמשך (כיתה ג) נוכל לבקש מהתלמידים לפתוח מקור בחומש אחר, או בספר אחר מהתנ"ך, הגם שלא נלמדים בשנה זו.

דוגמאות:

- 1) נבקש מהתלמידים לפתוח בפרק ט"ו פסוק ב.
- 2) נשאל את התלמידים באיזה פרק ובאיזה פסוק מתחילה פרשת וירא.
- 3) נבקש מהתלמידים לפתוח בתחילת פרשת תולדות.
- 4) נשאל את התלמידים באיזה פרשה נמצא פרק כ"ב פסוק א'.

בהמשך הלימוד, בכיתות ג-ד, נצפה מן התלמיד לדפדף ולחפש מידע גם מתוך חומשים אחרים שאינם נלמדים באותה עת, תוך הכוונה של המורה לחומש ופרשה מתאימה. כדי לעשות זאת נדרשת לתלמידים ידיעת סדר הפרשות בכל חומש שאותו לומד.

לדוגמא, כאשר המורה ילמד בכיתה :

"זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וַתְּדַבֵּר אֱלֹהִים אֲרֻבָּה אֶת זִרְעֶכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתָן לְזִרְעֶכֶם וְנִחְלוּ לְעָלָם" (שמות לב, יג)

יבקש מהתלמידים לפתוח בספר בראשית במקומות שבהם למדנו על הבטחת ה' לאבות התלמידים ידעו כעת למקם את ברית בין הבתרים שנכרתה עם אברהם ונלמדה בספר בראשית פרשת לך לך, הרבה שנים לפני שיעבוד מצרים המופיע בספר שמות. משימת התמצאות זו מחזקת את הלימוד של דברי משה בתפילתו על כוון הגדול של הברית וההבטחות לאבות האומה.